

ଯଦୁମଣି ରତ୍ନସ୍ୟ

ଯଦୁମଣି-କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ପାଦକ
କଟକ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜା

୧

୧୯୩୩ ୧୦/୧୧

ମୁଦ୍ରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା

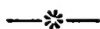
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ

ଭଜନ—ରାଗ—ପୁରୀ

ମାନସ । ଚକାନୟନକୁ ତକା ନାଲିକ ବନ୍ଧୁ ନାଲିନେତ୍ର
ତେଜ କରାଇ ପାରନ୍ତି ଫକା । ପଦ ।

ଯାହା ବିଜେ ଭୁଜେ ପଡ଼ି ଚୁରଭୁଜେ ବିହରେ ବିଲେପେ କକା,
ଦର୍ଶନ ମାନ୍ଦବେ, କେ ଅଘଳଘନ, କଲେ ମଘବାରି କକା । ୧ । ପଶୁ-
ତର୍କିକେ ଦୁଷ୍ଟପଣ ସର୍ବକେ ଦୁଷ୍ଟ ଯେଉଁ ଶରୀ ବକା-ଯୁଗଳ ବିଦାତେ
ସଜ୍ଜିବଜ୍ଜିଦେଲେ ଅଜ୍ଞିତ ବୃଜନଦକା ॥ ବାଜା ବଜା ରଜା ପାପୀ ଅଜା
ମିଳ ପୁତ୍ରକୁ ଡାକିଲ ଡକା, ଚରସ୍ତ ନଷ୍ଟ ଦୁରତ ପାପିଷ୍ଠକୁ ଭୁବିତେ
ମାଇଲେ ଧକ୍କା ॥ ନିନ୍ଦା ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଘେନି ସୁକ୍ତି ଦେବା ଶକ୍ତିମନ୍ତେ
ଜଣେ ପକ୍କା, ଚେଦ ରଜପୁତ୍ର ନଦୀଜ ପବନ ପାତ୍ରକୁ ଯେ କଲେ
ଏକା ॥ ଯଦୁମଣି ଭଣେ କଲ କର୍ମ ଗୁଣେ ରଖିବେ ନାହିଁ କଡ଼କା ।
ନୀଳାଚଳ ଚଳେ ନୀଳଚନ୍ଦ୍ର ଚଳେ ପାପୀପାବନ ଫଡ଼କା । ୫ ।

(୨) ଏକଦିନ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଜଣେ ଅଚ୍ୟୁତ ଲୋକ ପରଚୟ
ମାଗିବାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ଦ୍ଵାରା ଅପଣାର ସବୁ ବିଷୟ
ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ଏହି ହସ୍ତଶ୍ରୀବ ମହାପ୍ରଭୁ ପ୍ରତାପେ
ପୋଡ଼ାଦୁହେ, ଲୋଡ଼ା କରନ୍ତି ନୃପେ । ଭଲେ ଭଲ ଖଣ୍ଡେଖଣ୍ଡେ
ଯେ । ନବ ଦୁର୍ବାଦଳ ଶ୍ୟାମଳ କୁପାରେ ମୋ ନାମ ଉଲ୍ଲଳ ଘଣ୍ଟା
ହୋ ।” ଏହାର ଭାବ ଏହି ଯେ ମୁଁ ହସ୍ତଶ୍ରୀବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତାପରୁ
ସାମାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଦ୍ଵାରା ଆଦୃତ ହୁଅଇ ଏବଂ ଭଲ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ
ଭଲ ଆଚରଣ ଏବଂ ଖଣ୍ଡ ସହିତ ଖଣ୍ଡ ଆଚରଣ କରଇ, ଆଉ ସେହି
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟାରୁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଛି ।

(୩) ଯଦୁମଣିଙ୍କ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, ଆଉ ଅଠଗଡ଼ ଯିବନାହିଁକି ? ତହୁଁ ସେ କହିଲେ, “କାଠଗଡ଼ ତ ଖୋଜିଲିଣି, ଅଠଗଡ଼ କାହିଁକି ଯିବ ?”

(୪) ଏକଦିନେ ରଣଧୂର ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, ମହାରାଜାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖିଅଛ ? ‘ମଣିମା ଦେଖିଛି’ । କି ପ୍ରାୟ ଦେଖିଲ ? ତହୁଁ ଯଦୁମଣି ତତ୍ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତାଟି ଦ୍ୱାରା ଜଣାଇଲେ—

“ଦୁଆର ଦେହଲି ଜୁଲିକି ଧରଣି ବାଲି ପଡ଼ିଥିଲା ଓଲିକି,
ଦେଖିଲି କାଲିକି ଲଗିଲା ଭେଲିକି ଚିନ୍ତିଲି ମଦନ ଚୁଲିକି । ମଣିମା ।
ତା ଭୂତା କେତେ ତପ କରୁଛି । ଓଲିକି ଓଲିକି ହୋଇଣି କାଲିକି
କାଲିକେ କାଲିକା ପାଇଛି ।”

(୫) ଦିନେ ରାଜା ଯଦୁମଣି ଓ ହରେକୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚନାୟକ କବି ପ୍ରଭୃତି କେତେଜଣ ବସିଥିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବେଶ୍ୟା କୌଣସିଠାରୁ ଆସି ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ସାକ୍ଷାତ କଲା । ରାଜା ଦେଖିଲେ ସେ ବେଶ୍ୟା ବାମ କରତଳକୁ ହରଗଡ଼ର ରଙ୍ଗରେ ପରୁଇଅଛି । ବେଶ୍ୟା ଗଳପରେ ରାଜା, ହରେକୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କୁ କହିଲେ, ସେ ବେଶ୍ୟା ହାତ ପରୁଇବା ବିଷୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୋଟିଏ କବିତା ବୋଲ ? ତହୁଁ ହରେକୃଷ୍ଣ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ରଚନା କଲେ—

‘କି ରଙ୍ଗରେ ହରଗଡ଼ର ରଙ୍ଗରେ ଅଙ୍ଗନା ବାମ କରତଳ,
ଟୋପି ଟୋପି କରି ପରୁଇଅଛି ଯେ ଦିଶୁଅଛି କେତେ ମଞ୍ଜୁଳ
ସଙ୍ଗାତ, କି ଅବା ଫୁଲଗର ସୁର । ବିଶିବା ବେଳରେ ଦିହେ
ଅନ୍ତଦେଲି ତେଣୁ ଏ ରୂପର ବାହାର ।

ଯଦୁମଣି ଏହାଶୁଣି କହିଲେ, ଭାବ କିଛି ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ତୁମ୍ଭେ ବୋଲ ?’ ତାହାଶୁଣି ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ତତ୍ସତ୍ତ୍ୱାତ୍ ବୋଲିଲେ—

“ମନଭେଦା ସିନା କୁସୁମ ଶର । କାହିଁ ଉର କାହିଁ ଅନ୍ତର

କର ଏମନ୍ତ ଧୀପଣା ହୁଏତେ, ରୁଦ୍ଧି, ବରଦେବ ଧକାବେ ଦେଖି ।
ବିକଳ କି ଶାନ୍ତି, ତେଣୁକିର ରକ୍ତବନ୍ଧୁ ବାହାର ।

(୨) ଜଣେ ବେଶ୍ୟା ନିକଟକୁ ଯଦୁମଣି ଯିବା ନିମନ୍ତେ
ହୁର କରୁଥିଲେ । ବେଶ୍ୟା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଅସିବ ବୋଲି
ଜବାବ କରୁଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଯଦୁମଣି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରେ
ବେଶ୍ୟା ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁରୁଷ ସହିତ ସହବାସରେ ଥିଲା । ଯଦୁମଣି
ଡାକିବାରେ ସେ କୌଣସି ମତେ କବାଟ ଫିଟାଇଲା ନାହିଁ । ତହିଁ
ଆରଦ୍ଧନ ବେଶ୍ୟା ସହିତ ଯଦୁମଣିଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେବାରେ ଯଦୁମଣି
ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ଦ୍ଵାରା କହିଲେ—“ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଖଣାରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଲି
ରେ, ଜଣା ଶୁଣା ସରଣୀ ଯେ ଗୁଡ଼ିଲିରେ । ଉଣା ଟିଣା ବୁଦ୍ଧିରେ,
ତେଲିଘଣା ମଧ୍ୟରେ, ଚଣା ପେଷାଇ ବଣା ଅଡ଼ିଲିରେ ॥ ଯଦି
ଜପ ଧ୍ୟାନ, କରବା ରସବଜ୍ର, ସଜନାୟିକା ସଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିଲିରେ ॥
ନିପଟ ମରକଟି ବଜାର ନାହାକାଟି, ପାଦାନ୍ତ ସରେମୁଣ୍ଡ ମାଡ଼ି-
ଲିରେ ॥ ବହୁକାଳ ସୁରଙ୍ଗ, ପାତାଳପୁଟା ଲିଙ୍ଗ ଶିରେ ବାବୁଣୀଆଣି
ଡାଳିଲିରେ ॥ କୁଶଳ କଥା ମୋର ମୁସଲମାନ ଚିର, ଗାଣି କି
ଲରପଡ଼ି ଯୋଡ଼ିଲିରେ ॥ ଗୁଡ଼ି ଉଜାରେ, ନିଦ୍ରାରେ ଚରଚର,
ହୋଇ ମୁଁ ଉଠେ ଯେତେ ଡାକିଲିରେ ॥ ନ ଶୁଣିଲେ ମୋ ଚିର,
ଯଦୁମଣି ଉତ୍ତର, କର୍ମ ଦୋଷରୁ ଏହା ବିଡ଼ିଲିରେ ।”

(୩) ଯଦୁମଣି ଥରେ ଦଶପଞ୍ଚା ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ
ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଅନାଦର କରିବାରେ ଯଦୁମଣି ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ
ହେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ
ସିଂହାସନରେ ବିଜେ ହେଲାକୁ ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଚଲେ ।
ଯଦୁମଣି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ଯଦୁମଣି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ
ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ପ୍ରବ କଲେ—

“କୁଞ୍ଜବନେ ଜଗନ୍ନାଥ ନ ହେବ ଗୋସାଇଁ,
ରଥ ବୋଲି ରଣି ନେବେ ଶଗଡ଼େ ବସାଇ ।

ହୋଇ ବୋଲି ଶଞ୍ଜି ଦେବେ କର୍ତ୍ତକିଆ ମୁଆଁ

ଧୂପ ବୋଲି ମାଡ଼ିଦେବେ ନିଆଁ ଖୁଣ୍ଟା ଧୂଆଁ ।”

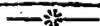
ଏହାଶୁଣି ରାଜା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁ ଅର୍ଥଦାନ କରି କହିଲେ—ଯଦୁମଣି, ତୁମ୍ଭେ କବି ଅଟ । ଅମ୍ଭ ନାମରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ, ଚଉପଦା ରଚନା କରି ।” ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ‘ଆଜ୍ଞା କାଲି ସକାଳୁ ପଣେ ଚଉପଦା ଆଣିଦେବି ।’ ଏହା କହି ଆପଣା ବସାରେ ଶାଲୁଆ ପଦ ଠୋଲ ତିଆରି କରି ବୋହେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ରାଜା ଚଉପଦାର ଅର୍ଥ ବୁଝିପାର ମନେ ମନେ ହସି ବିଶେଷ ପ୍ରୀତ ହେଲେ ।

(୮) ଆଉ ଦିନେ ଯଦୁମଣି ରଣପୁର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କର ବସା, ସଞ୍ଜା, ଶୀଘ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ନ ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ସୁଧାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ—

ପାଶରେ ବସିଣ ବଚନେ ଭାଷିଲି କିଣାମୁଁ ଅପଣଙ୍କର,

ମୁଣ୍ଡରେ ମାଇଲେ ତୁଣ୍ଡରେ ନ ବୋଲି କିଣା ମୁଁ ଅପଣଙ୍କର ।

‘ପଣଙ୍କର କି ଅଧିକାର ।’

(୯) ଏକଦିନେ ନୟାଗଡ଼ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମିଠା କିଣିବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ଏକ ଯୋଡ଼ା ମଠା ଖରିଦ କରି ତହିଁର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଦାମ ମହାଜନକୁ ଦେଲେ । ବାକୀ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଦାମ ଦି ୧୫ ନ ମିଆଦରେ ଦେବାକୁ କରାର କରି ଆସିଲେ, ଉକ୍ତ ମଠା ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଦାମ ମାଗିବାରୁ ରାଜା ୨୩ ଟା ଅମ୍ଭ ତୋଟା ଯଦୁମଣିଙ୍କ ଜମା କରି କହିଲେ, ‘ଅମ୍ଭ କିଛି କ୍ଷତି କରିବ ନାହିଁ’ । ଏହା ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଏଥିରୁ ତତ୍ତ୍ୱ ନି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମଠା ଦାମ ସବାଣେ ଦିଆଯିବ ।’ ତହିଁ ସେ ବାଣିଜ୍ୟରେ ଅମ୍ଭ ପାରିଲ । ଯଦୁମଣି ସେ ଅମ୍ଭକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟା ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଯେ କେହି ଅପଣାର ଥିଲେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ

ପଠାଇଲେ । ଏ ସମ୍ବାଦ ରାଜା ଡଗର ଦ୍ଵାରା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମନରେ
ରଗାନ୍ଵିତ ଭାବରେ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେବାପାଇଁ ଧରାଇ ନେଲେ,
ତହିଁ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ରାଜାଙ୍କ ସ୍ଥମ୍ଭରେ ଜଣାଇଲେ—

“ମୋଠାରେ ଦୟା କାଠାରେ ନାହିଁ, ଠୋଠା ଉପବାସ
କହି ନୁହଇ : ମଠା ବିକି ବା ତୋଟା ଅଧିକାର, କହି ନୁହେଁ
ଦୁଃଖ ନିଶି ବାସର ।”

“ଫଟା କପାଳରେ, ସୋଠା ଯା ଲେଖିଲ ବହି ମୋଠାରେ ।”

ଏହାଶୁଣି ରାଜା ବହୁ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ।

(୧୦) ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣି ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ
ପହଞ୍ଚିଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ରହିବା ନିମନ୍ତେ ତୃତୀୟ
ପାଟଣା ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ବରଦ ଦେଲେ । ସେ ସ୍ଥାନରେ ଦୋକାନୀକୁ
ବରଦ ଦେଲେ—ଘୃତ ସ୍ଥଳ ଅଞ୍ଚ ଯାହା କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ଯଦୁମଣିଙ୍କର
ଦରକାର ହେବ ତାହା ଦେବ । ଯଦୁମଣି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସେ
ଦୋକାନୀଠାରୁ ସେସେଇର ସମସ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ଆୟୋଜନ କଲେ ।
କିନ୍ତୁ ସେ ଘୃତ ନ ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘୃତମଗାଇ
ପଠାଇଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତରରୁ ଯେ ଘୃତ ଦେଲେ ସେଥିରେ ଘୋଡ଼ା
ଚେରା ମିଶ୍ରିତ କରି ଯଦୁମଣିଙ୍କ ଭୋଜନ ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଲେ ।
ଯଦୁମଣି ଉକ୍ତ ଘୃତକୁ ଦେଖି କାଠ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଗୋଟି ଦନା
ତୁଆର କରି ତହିଁରେ ରଖି ସେ ଗିନାକୁ ଦୋକାନୀ ନିକଟରେ ବନ୍ଧା
ଦେଇ ତାହାଠାରୁ ଘୃତ ନେଇ ରନ୍ଧାକାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହ କଲେ । ରାଜା
ଯେଉଁ ଘୃତ ଦେଇଥିଲେ ସେ ଘୃତ ପକା ନାସ ଏକ ଦାନି ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରି ଆପଣା କମରରେ ରଖିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦାନି ନାସରେ
ଅତର ଅଦି ସୁବାସ ସାମଗ୍ରୀ ପକାଇ ତାକୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କ
ନିକଟକୁ ସାପାତ କରିବାକୁ ଗଲେ । ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଦେଖି
ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଏବେ ନାସ ଅଭ୍ୟାସ କଲଣିକି ? ଭଲ ଖୁସୁବୋର
ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଅଛି, ଆମ୍ଭ ଆମ୍ଭକୁ ଟିପେ ଦିଅ ।” ତହିଁ ଯଦୁମଣି

କହିଲେ—“ଏ ଦାନ ସୁଦ୍ଧି ବା ଦ୍ଵାରା ମାରା ହୋଇଅଛି । ଆପଣା ଗୃହରେ, ଏଥୁ ଯୋଗେ ନୁହେଁ ନାସ ଏକ ଦାନ, ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଅଣିଛି । ଏହା କହି ଆପଣା କମରରେ ଥିବା ଦାନକୁ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଲେ, ତହିଁ ରାଜା ନିଜେ କିଛି ଆଦ୍ରାଣ କରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଟିପେ ଟିପେ ଆଦ୍ରାଣ କରିବାକୁ ଦେଲେ । ସେ ଶୁଦ୍ଧି ଲେ ସେ ଏଗୁଡ଼ାକ କି ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ରାଜାଙ୍କର ଓକାର ହେଲା । ତହିଁ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ଯଦୁମଣି । ଏ ଗୁଡ଼ିକ କିସ ତୁମ୍ଭେ ସତ କହ । ତହିଁ ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତା ଦ୍ଵାରା ଜଣାଇଲେ ।

“ଚନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଖନ୍ଦା ଦେଇଥିଲୁ ତୃତୀୟ ପାଟଣା ଆଜ ।

ଗିନା ବନ୍ଧା ଦେଇ ଖନ୍ଦା ଚଳାଇଲି ଚନ୍ଦ୍ରସୁଦ୍ଧା ମଙ୍ଗରାଜ ॥

(ବଡ଼ମ୍ବା ପାଟଣାରେ ତୃତୀୟ ପାଟଣା ବୋଲି ଏକ ମୌଜାଅଛି)

(୧୧) ଯଦୁମଣି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାରେ ଅନେକ ପାଟକନା ଗୁଡ଼ାଇ ସ୍ଥୁଳାକୃତି କରି ରଣପୁର ରାଜାଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ରାଜା ସ୍ଵହସ୍ତରେ ଦୁଇ ଗୁରୁଖଣ୍ଡି କନା ପିଟାଇଲେ । ମାତ୍ର ଯଦୁମଣିଙ୍କ ଠକ ସ୍ଵଭାବ ଜାଣିଥିବାରୁ ମନରେ ଭାବିଲେ, ଏ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଠକାଇବାକୁ ଆସିଅଛି, ଏଣୁକରି ତାହା ତଳରେ ଥୋଇ ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ଏହି କବିତାଟି ପାଠକଲେ—

“ଅନ୍ଧ ଦେଶକୁ ଚଳି ଦୀର୍ଘଶ ବିକି, କନ୍ଦି ହାତରେ ଦେଲି
ଗୋଦାନ ଟେକି । ଜଜ୍ଞା ମଧୁରେ ଖଜ୍ଞା କଲି ରକ୍ଷିତ, କାମୁଡ଼ା
ଘୋଡ଼ା ମୁଖେ ଦେଲି ଚୁମ୍ବନ ।”

“ହେ ରାଜା କି କଲି, ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାକୁ ତଳେ ଥୋଇଲି ?”

ଯଦୁମଣି ରଣପୁର ରାଜାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଉପରୋକ୍ତ କବିତାଟି ବୋଲିବାରୁ ରାଜା ଯଦୁମଣି ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ସୁତରାଂ

ଯଦୁମଣି କେତେ ବରଷ ରଣପୁର ଗଲେ ନାହିଁ । ପରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ଲେଖି ନାତୁଣୀ ଜୁଆଁଁ ହାତରେ ରଣପୁର ରଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ।

“ମଣି ଫଣି ଭବ ରମଣୀ ଉଭବ ଧରଣୀର ପାରେଶ୍ବର,
ଦୁର୍ଗେଶ୍ବର ବଜ୍ରଧର ବେଣୁଧର ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତକର ॥

ରାଜେ ରାଜନ୍ତୁ, ବିରାଜେ ମହା ମହିମାରେ ।

ଥାନା ଫାଣ୍ଡି ଡକା ବଡ଼ାଇ ପଡ଼କା ଉଡ଼ଇ ନାହିଁ ସେଁ ସମୀରେ ॥

ହରି ଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବ ହିଲକ୍ଷିଟଙ୍କା ମୁଲକର ମାଲିକ ।

ସେ ହେଲେ ଗୁଡ଼କ, ଧନ ଘନୋଦକ, ବରଷୁ ଦୋଉଙ୍କ ଜନକ ।

ଥଣ୍ଡା ଭଜ ସେ ମଣ୍ଡାଇଲେ ମୁଖେ ଏ ଗିର ।

ଖଣ୍ଡାଇତ ବଂଶେ ଭଣ୍ଡାର କଲେ ସେ ଧଣ୍ଡାବନ୍ଦା ରଣପୁର ॥

ତାକୁ ତୁଚ୍ଛକରି ଦେବାର ଭକ୍ତାକୁ ଶ୍ରୀ ଦେଉ କରଇ ଅନେକ ।

ଦୁଃଖୀ ରଜା ଖାଜୀ ଗୁଣୀ ଗୁଣବନ୍ତ ଜନେ ବରଷିଛ ଜନକ ॥

ଯେଉଁ କାଳରେ, ଉତ୍ତଳ ଦେଶେ ଛନ୍ଦିଭଙ୍ଗ ।

ସେ କାଳେ ଛତାକି, ଫୁଲଇ ଛତାକି, ଟେକାଇ ଅଛୁ ଭଞ୍ଜମାଙ୍ଗ ॥

ଲିଖରାଜ ରାଜେ ଭୂମି ତିନିବାଟି-ସେ ମୋର ପଡ଼ିଛି ବନ୍ଦାରେ ।

ଅଷ୍ଟପ୍ରାଣୀ ମୋର କଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି ପଡ଼ିତ ମୁଁ ମହା ଧନ୍ଦାରେ ।

ମଣିମା ସରିଲି ସରିଲି ସରିଲି ।

ହାତୁଣୀ ବଞ୍ଚିତ ଦ୍ବାରାନ୍ତସରଣେ ନାତୁଣୀବଞ୍ଚିତେ ପେଷିଲି ।”

(ହାତୁଣୀ-ବଞ୍ଚିତ-ହାତୀ । ରଣପୁରରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀଦ୍ବାରା ।

(୧୨) ଏକ ସମୟରେ ଶଶ୍ବପତ୍ନୀ ରାଜା ପାହାଡ଼ ଉପରେ ହାତୀରେ ଯାଉଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ନୟାଗଡ଼ ରାଜା ପାହାଡ଼ର ପାଦ ଦେଶରେ ସୁଅରରେ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ଶଶ୍ବପତ୍ନୀ ରାଜା ଓ ତଦନୁଚର ବର୍ଗ ହସିଲେ । ତହିଁ ଯଦୁମଣି ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ କରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ବୋଲିଲେ ।

“ନିକ୍ରିତ ତରଳ ସାନବଡ଼କୁ, ଭାରି ସେହୁ ସେହୁ ଯାଏ ହଲକୁ ।” ଏଥିରେ ଶଶିପତ୍ନୀ ରାଜା ଓ ତଦନୁଚରମାନେ ଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ।

(୧୩) ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭଲକାରେ ବଡ଼ପାରି ନାମକ ଏକ ମୌଜା ଅଛି । ସେଠାରେ ଏକ ସରବରାକାର, ତାଙ୍କର ପଦବୀ ଭ୍ରମରବର । ଏକ ଦିନ ଯଦୁମଣି ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେହୁଦିନ ସେ ସରବରା-କାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗାଈ ପ୍ରସବ ସକାଶେ କଷ୍ଟ ପାଉଥିଲା । ସେହୁ ସମୟରେ ଭ୍ରମରବର ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, ‘ଯଦୁମଣି ଏ ଗାଈକଣା ପ୍ରସବ କରିବ, ଅର୍ଥାତ ମାଲ କି ଅଣ୍ଟି ରା ?’ ତହିଁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ, “ଏ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଟି ରା ବାଛୁରୀ ପ୍ରସବ କରିବ ‘ତେବେ ତୁମ୍ଭକୁ ଦେବି, ମାଲ ବାଛୁରୀ ପ୍ରସବ କଲେ ଆମ୍ଭେ ରଖିବୁ’ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଟି ରା ବାଛୁରୀ ପ୍ରସବକଲା । ତହିଁ ସରବରା-କାର କହିଲେ, “ଦୁଧ ଛାଡ଼ିଲେ ନେଇଯିବ” କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ଅଣ୍ଟି ରା ବାଛୁରୀ ଅନ୍ଧାକ ୫ ୫୦୯ କାର ହେଲା । ଯଦୁମଣି ଦୁଇଗୁରୁ ଥର ସେ ବାଛୁରୀ ଲେଉଟରେ ଆସିଲେ । କିନ୍ତୁ ସରବରାକାରଙ୍କର ଲେଉଟ ହେବାରୁ ସେ ନଦେଇ ଟାଳିଛୁଲ କଲେ । ତହିଁ ଯଦୁମଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଭ୍ରମରବରଙ୍କୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଦ୍ୱାରା କହିଲେ—

“ଗତ ବଡ଼ପାରି ଓଡ଼ ଭ୍ରମରା, ବଡ଼ଭ୍ରାତୃସୁଅ ମୋଡ଼ା ଭଅଁରା ।
ହସ୍ତେ ଅଟାବାଡ଼ ମୁଖେ କାହାଳି, ନିଧୁଁମ ଧୁଆଁ ଦେଉଥାନ୍ତି ଚିଲି ।
ଏ କାତିଙ୍କ ଠଣା, ମଦତପାନେ ନଥାଇ ଠିକଣା ।”

(୧୪) ମନ୍ଦର ବେବର୍ତ୍ତା ନାମରେ ଜଣେ ଶଶିପତ୍ନୀର ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଧନମୟରେ ମଉହୋଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନାଦର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ହାଡ଼ପାତ୍ର ବଡ଼ ଦରଦ୍ର ଥିଲେ, ତେଣୁ ଯଦୁମଣି ମନ୍ଦର ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଏପରି ଅଭିମୁଖ ଦେଖି ଏ ବଢ଼ିତାଟି ବୋଇଲେ—

“ହାଡ଼ ପାତ୍ର ପୁଅ ଶାନ୍ତି ଏସନ, ଗାଡ଼ ପାତ୍ର ନ ମିଳଇ ବାସନା

ନାତୁ ଅଛି କଣ୍ଢେ ଗଜ ମୁକୁତା, ତାତୁ ଅଛି ମହାଶୟ ଦେବତା ।

ପାତୁ ଛୁ ପାଟରେ, ମାତୁ ଛୁ ଜବା ଜୋତାକୁ ବାଟରେ ।”

(୧୪) ଶଶିପତ୍ନୀର ମହିମାମେରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ସ୍ଥାପିତ ହେବା

ସମୟରେ ଯଦୁମଣି ଶଶିପତ୍ନୀ ଯାଇଥିଲେ । ରାଜା ମହିମାମେରୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ କଲ ସମୟରେ ଯଦୁମଣି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ମହିମାମେରୁଙ୍କର ବନ୍ଧୁମୁଖ୍ୟ ଭୋଗ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା କହିଲେ, ଯଦୁମଣି । ଏ “ଦାଅଁ କନାମ ମହିମାମେରୁ ଦିଅ ହୋଇଛି ।” ତହିଁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ସବୁଠାରେ ଗୁଡ଼ ଓ ଲୁଆ ମିଶି ମୁଖ୍ୟ ହେଉଅଛି । ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ କହିଲେ, ଆଜି କାନ୍ତିପଣା ଓ ବନ୍ଧୁ ମୁଖ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅହେବ । ଚକା ବେହେରା ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନ ଯଦୁମଣିଙ୍କ ବସାରେ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅନ୍ଧ-କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଲା ନାହିଁ । ଯଦୁମଣି ରାତିରେ ତାହା ଖାଇ ନ ପାରି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପରଦିନ କବିତାଟି ପଢିଲେ—

“କାନ୍ତି କାନ୍ତି ଦେଖିମନେ ହେଲା ଭ୍ରାନ୍ତି, କେମନ୍ତେ କରବି ଅନ୍ଧାର

ଶଶିପତ୍ନୀ ନାମ ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତେ ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ମଧୁର ॥

ଚରଣ ବେହେରା ଖରଣ ନଦେଇ ଫରଣ ହୋଇଣ ଗଲ ।

ଉପବାସୀ ଉପବାସେ ରହି ରହି ତେବେ ନିଶି ନ ପାହିଲା ।”

(୧୫) ଓଡ଼ିଶା ମହାରାଜାଙ୍କର ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣିଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେହିଦିନ ଧନୁସଂକ୍ରାନ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ମହାରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ମହାପାତ୍ରେ କଣ ଲଙ୍କା ?” ତହିଁ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ଦ୍ଵାରା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ।

ଧନୁ ମାସ ହେଲା ସ୍ଥନୁ ନ ଚଳିଲା କହିବାକୁ ବଡ଼ ଲାଜ,
ମୁଖ୍ୟ କରୁଅଛି ମୁଖ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ହେଉ ମହାରାଜା ।”

ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ ମହାରାଜ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କ ବସାକୁ ମୁଖ୍ୟ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

(୧୬) ଶଶିପତ୍ନୀର ରାଜା କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ରୁମର

ବର ରାୟଙ୍କ କଠାଉ ରୁଲକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ବୋଲିଥିଲେ ।

ନୀଳମାଧବ ନିଳୟଧାରୀ ଧରଣସିନ୍ଧୁକୁଳ କମଳାଙ୍କ ।

କୁଞ୍ଜବେଦ୍ୟାସ କୁଞ୍ଜରାସ ଶ୍ରୀ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବରରାଜାଙ୍କ ।

ପଦାବ୍ଜ, ଧାମରମ୍ୟ ରମା ପ୍ରାରବ ।

ତାଟଙ୍କ ଶଙ୍କା ଅଙ୍କୁରାଏ ପାଦୁକା ଦନ୍ତିଦନ୍ତ ରୁଲି ଯୋଡ଼ିକ ।

ନୀଳମାଧବ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ଅଛନ୍ତି ସେହି ରାଜ୍ୟ ଶସିନ୍ଦୁ ॥

ଚନ୍ଦ୍ର କୁଞ୍ଜବେଦ୍ୟାସ ସିନ୍ଧୁ ଭ୍ରମରବରରାୟଙ୍କ ହାତୀଦାନ୍ତ କଠାଉ ରୁଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରାରବ ତାଟଙ୍କପରି ଦିଶୁଛି ।

କାଳେ କେହି ହାତୀଦାନ୍ତକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଭୂଷଣ ବୋଲି କହିବେ ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ଯଦୁମଣି କହିଅଛନ୍ତି—

“ଭୂଷଣ ପ୍ରଶସ୍ତି ଦନ୍ତି ଦନ୍ତେ ନାସ୍ତି ଗ୍ରସ୍ତବ ବା ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା ।

କନକ କୁଳିଶ ନୀଳ ଗଜଦନ୍ତ ପ୍ରବାଳ ପଞ୍ଚରତ୍ନ ସଞ୍ଜା ।”

(୧୮) ଦିନେ ଯଦୁମଣି ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାରେ ନିନ୍ଦା ଗର୍ଭକୁ ସ୍ତୁତି କରିଥିଲେ ।

‘ନବଦୁର୍ଗ ରାଣ ଇଷ୍ଟଦେବତା ପରି ଆଚରଣ ।

ବାଉଁସ ଠାକୁରାଣୀ ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ଇଷ୍ଟଦେବତା ॥

(୧୯) ରାଜା ଯଦୁମଣିକୁ କିଛି ଜମି ଦେବା ସକାଶେ କହିଥିଲେ ମାତ୍ର ଶଶି ଏ ଉପଜମି ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ଲେଖି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଲେ ।

‘ଦେଉ ଯାହା ଦେଲେ ହରଷେ । କରଣ ତା କଲେ ବରଷେ ।

ବାଛି ବାଛି କରି ଦେଲେ ପଡ଼ିଆ । ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ଭାଙ୍ଗେ ନଢ଼ିଆ ।

ଏମନ୍ତ ସେ ଭୂଇଁ । ଗୁକୁଣ୍ଡା ବୁଣିଲେ ଉଠଇ ନାହିଁ ।”

(୨୦) ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଶୀତ ସମୟରେ ଏ କବିତା ଦ୍ଵାରା ଦୁଇଗୋଟି ମନ୍ଦିର ମାଗିଥିଲେ ।

“ଘୋଡ଼ା ଘୋଡ଼ା ହୋଇ ଶୋଇବା ପାଇଁକି ଘୋଡ଼ାଘୋଡ଼ିଙ୍କର ଘର
ଯୋଡ଼ାଏ ଲୋଡ଼ା ମୋହର
ତୋଡ଼ାରୁ ଥୋଡ଼ାଏ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ମୋତେ ନବଦୁର୍ଗ ଧରୋର”

(୧୧) ଯଦୁମଣି, ଚନ୍ଦନ ଯାନ୍ତ୍ରୀ ସମୟରେ ପୁରୀକୁ ଆସି
ନରେନ୍ଦ୍ର କୋଣ୍ଡରେ ବସା କରୁଥିଲେ । ଏକଦିନ ଯଦୁମଣି ବସା-
ଘର ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ନିଜେ ବସି ଅଛନ୍ତି । ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ
ଏକଜଣ ତନ୍ତୁ ନାମକ ବେଶ୍ୟା ବାଟରେ ଗୋବର ମାଡ଼ିଲା ।
ଯଦୁମଣି ବସିଥିବା ଦୁଆରେ କେତେକ ବାଉଁଶ ଜମାଥିଲା । ସେ
ବାଉଁଶରେ ତନ୍ତୁ ଗୋଡ଼ ପୋଛିଦେଲା ତନ୍ତୁ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ
କବିତାଟି କହିଲେ ।

✓ “ମାଉଁସ ଦି’ ପଲ ତନ୍ତୁ

ବାଉଁଶ ଅଗରେ ଗୋଡ଼ ପୋଛିଦେଲା ଅଳପ ଟେକିଣ ଜାନୁ ।

(୨୨) ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ପଞ୍ଚନାୟକ ନାମକ ଜଣେ କବି ନୟାଗଡ଼
ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ । ଯଦୁମଣି ସହିତ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଥମ
ସାକ୍ଷାତ ହେବା କାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଏଠାରେ
କେହି କବି ଅଛନ୍ତି ଯଦୁମଣି କହିଲେ “ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କବି
ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ କବି
ଯଦି ଆପଣଙ୍କର କିଛି ପଚାରିବାର ଥାଏ ତାହାହେଲେ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତୁ ।”
ତନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ।

(୨୩) ପ୍ରମଥ କେଶରୀ ଗଜକପୋଳକୁ ନ ଚରଇ କଦାସ୍ଥିତେ ?
ଯଦୁମଣିର ପୁରଣ “ମନ୍ତ୍ରପାତ୍ରରଥ [୧] ଗଣନାଥ ମାଥ କଲ୍ଲାସ
ପରବତେ [୨] ସିଂହ କଦାସ୍ଥିତେ—କେଉଁଠାରେ ଥାଇ ।”

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

(୨୪) କିମ୍ବା ପ୍ରଶଂସିବା ପ୍ରଶଂସା ପଦବାଅଛି ବୋଲି ବଳା
ରାତିରେ ଯଦୁମଣିର ପୁରଣ—ମୁକ କରଅଛି ଯେ ବାଳାମଣିର ଶ୍ରୀ
ଚରଣ ବଳାରାତିରେ ।

ଏହାର ଭାବାର୍ଥ

ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ପଚାରିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କି ହେତୁ କରିବା ।
ତହିଁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ, “ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ବାଳାମଣିର [ସ୍ତ୍ରୀର]
ପାଦ ବଳାକୁ ରାତିରେ ମୁକ କରିଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା
ଭୋଗ କରିଅଛି, ସେ କାହିଁକି ପ୍ରଶଂସା କରିବ ।

୩ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ।

(୨୫) “କେଉଁ ସମୟରେ, ବଧୂ ଶ୍ଵଶୁର ସଙ୍ଗ ଇଚ୍ଛା କରେ ।”
ଯଦୁମଣିର ପୁରଣ—“ଦ୍ରୌପଦ ନନ୍ଦନା ଗୁରୁ ସୁକେଶୀ । ସ୍ତ୍ରୀମ
ଗାର ସଙ୍ଗେ ସୁରତେ ରସି । ଗଦାସ ପାଶରେ ବସି ବିରସେ ।
ଲେତେ ଯେତେବେଳେ ପବନକୁ ସେ । ସେହି ସମୟରେ, ବଧୂ
ଶ୍ଵଶୁର ସଙ୍ଗ ଇଚ୍ଛା କରେ ।”

୪ର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ ।

(୨୬) କାଣୀ ଗଣିକା, ଏହି ପଦକୁ ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏବଂ
ଦକ୍ଷିଣରୁ ବାମକୁ ପଢ଼ିଲେ ଯେପରି ଏକ ପଦ ବୋଲି ବୋଧ
ହେଉଅଛି । ଏହାର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ପାଶ୍ଵରେ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ
ବର୍ଣ୍ଣ ବିନ୍ୟାସ କରି ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ରଚନା କର ?
ତହିଁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

“କତାକୁ କାଣୀ ଗଣିକାକୁ ଡାକ”

(୨୭) ଯଦୁମଣି ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ
କରିଥିଲେ ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଉତ୍ତର
ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି ।

“ଛବିରେ କେ ଜଣେ ନବରବିକି, କେ ପେଟ ପୋଷେ
ଧନୁଶର ବିକି, ଜଳଠାରେ ଛାଡ଼ି ତାହାର ନିଦ୍ରା, କାର ବସୁ ନାହିଁ
ଉରଗ ପ୍ରତି ବିରୁଦ୍ଧ କହିବ, ଗୁରପଦାର୍ଥ ଏକ ହୋଇଥିବ ।” [ଅବର]

୧ମ ପାଦର ଅର୍ଥ—ଅବର ଅର୍ଥାତ୍ ଫର ।

୨ୟ ପାଦର ଅର୍ଥ—ଅବାର ସେ ବାର ନୁହେଁ ।

୩ୟ ପାଦର ଅର୍ଥ [ଛେଳି] ର ଛେଳିର ।

୪ର୍ଥ ପାଦର ଅର୍ଥ—ଅ [ବିଷ୍ଣୁ] ବି [ପଣି] ର ।

[୧୮] ଯଦୁମଣି ଅମ୍ବୁଲ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ଦ୍ଵାରା ମାଟିଥିଲେ—

“ଅରୁଦ ଖଣ୍ଡା ରୁଦ ହୋଇଥିବ । ଆନନ୍ଦ ମୂଳକ ଦ୍ଵିଖଣ୍ଡ ଦେବ ।”

[୧୯] ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ଦ୍ଵାରା ଘୋଡ଼ାଟିଏ ମାଟିଥିଲେ, ନୋହିବ ହରିଣୀ ନୋହିବ ଗାଈ, ଘୋଡ଼ା ନାମ ବନ୍ଦ ହୋଇବ ମାଈ ॥ ପିଇବ ଢୋରାଣି ଖାଇବ କୁଣ୍ଡା, ତେବେ ଯଦୁମଣି ହୋଇବ ଭେଣ୍ଡା ॥

ହରିଣୀ ପର ଚଞ୍ଚଳ ବା ଗାଈ ପର ମଠୁଆ ନ ହେବ ।

[୨୦] ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କର ରାଣୀହଂସପୁର ଅଗଣାରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ବର ଅଶ୍ଵତ୍ଵ ଗଛ ଅଛି । ଏକଦିନରେ ସେ ଗଛ ଉପରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ବାନର ରତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କ ଉତ୍ତମ ଅଗଣାରେ ଯଦୁମଣି ସହିତରେ ରାଜା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ କଥୋପକଥନ ହେଉଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଣୀ ବଟବୃକ୍ଷ ଉପରେ ଥିବା ବାନର ବାନରୀଙ୍କର ରତ ଦେଖି, ମଝି ପାତ୍ରରେ ଥିବା ଗବାକ୍ଷମାରରେ ରାଜାଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ଗୋଟିଏ ଫୁଲମଣ୍ଡା ନିଷେପ କଲେ । ତହିଁ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—

ପ୍ରଶ୍ନ—ମନେ କି ପାଶୁଲ ? ହସି ଫୁଲମଣ୍ଡା ପକାଇ ଦେଲା । ଯଦୁମଣିର ଉତ୍ତର—“ବଟବୃକ୍ଷ ପରେ ବାନରୀ ରତ । ଦେଖି ବାକିବାର ବାଲିଲ ଚିତ୍ତ । ମନେ ସେ ଭଜିଲା । ହସି ଫୁଲମଣ୍ଡା ପକାଇ ଦେଲା ।

[୩୧] ଦିନେ ରାଜା ଦେବାଜନ ସମୟରେ ଧାତୁ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିମାକୁ ପୂଜା କରୁଥିବାର ଦେଖି ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

“କେଉଁଠାରେ ଖଡ଼୍ଗ ଗଢ଼ କେଉଁଠାରେ ମୁଦ୍ର ।

କେଉଁଠାରେ ବୋଲୁଛ କରୁଣାବାୟୁ ।”

ପିତୃଳରେ ଖଡ଼୍ଗ ଗଡ଼ ମୁଦିତୁଏ, ମଧ୍ୟ ଦେବୀ ପ୍ରତିମାଦି ଦୁଏ ।

[୩୨] ଯଦୁମଣି ଏକ ଗଡ଼ତୁଣୀକୁ ପଚାରିଲେ ଆଟିକାଏ ଦୁଧର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ? ସେ ଗଡ଼ତୁଣୀ ପଣ୍ଡିତା ଥିଲା ଯଦୁମଣିର ରହସ୍ୟୋକ୍ତ ରୁଷି ପାରି କହିଲା ବଡ଼ାକର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ।

[୩୩] ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ରାୟଗୁରୁ ସାକ୍ଷାତ ହେବାରୁ ଯଦୁମଣି ନିଜେ କବି ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ରାୟଗୁରୁ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଖାଇ କହିଲେ—“ଏ ଧନ ଦରପଣ ମୁହିଁ ।” ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

“ଅଙ୍କେ ବସାଇଲେ ନ ଗଣନ୍ତି ଆଉ ଧନ ଦରପଣ ମୁହିଁ ।”

[୩୪] ରାଜା ଗୋଟିଏ ବସନ୍ତ ମୁହିଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଖାଇ କହିଲେ—“ବସନ୍ତ ମୁହିଁକୁ ଉପମାଣଟୁ ।” ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

“କାମ କାକରା ଛଙ୍କା ଜାଲିବଟୁ ।”

[୩୫] ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣି ଅଂଗଡ଼କୁ ଯାଇଥିଲେ । ବଣି ପ୍ରହରାଜଙ୍କର ଦେହୁଡ଼ରେ ରାନ୍ଧକୁ ଶୋଇଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରହରାଜେ ରାଜାଙ୍କ ଉପସ୍ଥରୁ ଅନ୍ଧାରରେ ଆସିଲେ । କିଛିସଣ ପରେ ଆଖଡ଼ା ପିଲା ଆସିଲା, ତା ଆଗରେ ଭଣ୍ଡାର ମଣାଳ ନେଇ ଆସୁଅଛି, ଏ କଥା ଯଦୁମଣି ଦେଖି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି କହିଲେ—

“ଧନ୍ୟ ଅଂଗଡ଼ ଲାଲାରେ । ବଣି ପ୍ରହରାଜେ ଅନ୍ଧାରେ ଆସନ୍ତି ଚୁକରଙ୍କ ହାତେ ହୁଲାରେ ।”

[୩୬] ଏକଦିନେ ନୟାଗଡ଼ ରାଜା ତାମସାନରେ ଆରୋହଣ କରି ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଏକ ସୁନ୍ଦରୀ ଦରଜି କନ୍ୟାକୁ ଦେଖି ଯଦୁମଣିକୁ କହିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଗୋଟିଏ କବିତା ବୋଲ ? ତଦ୍ୱ୍ୟୁ ଯଦୁମଣି ଏହି କବିତାଟି ବୋଲିଲେ ।

“ଦରଜି କୁଳରେ ସରଜି ଅଛି ଯେ ବଧୂ ସମତୁଲ ହାସ । ମରଜି ରୁଷି ମୁଁ ଅରଜି ଦେବାକୁ ପାଉନାହିଁ ଅବକାଶ । ମଉଳି ପଛକେ

ଯିବ, ମଉଳି ନଥାବା ଜବା ଅଧରାକୁ ଅଭେତେ କେ ବରଜିବ ।

[୩୭] ଦିନେ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି କରି କହିଲେ, ‘ଯଦୁମଣି-ଗୁଲ ତୋଟାକୁ ଯିବା । ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ‘ମୁଁ ଟିକେ ତୋରାଣୀ ସାର ଅସେ । ରାଜା ହସି ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ।

[୩୮] ଦିନେ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ କୁଳେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

“ପେଟ ଦିନ ଆମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଅଛନ୍ତି ସେହୁ ଦିନୁ ହେଲଖଡ଼ା,
ଲେମ୍ବୁ ନାରଙ୍ଗରେ ହାତ ନ ପଡ଼ିଲା ଭାତ ଖିଆ ହେଲା ଛଡ଼ା ।
ଆଲୁ କଦଳିରୁ କି ସୁଖ ମିଳିବ ସେତ ଲେଡ଼ୁଆଏ ସାଥୁ,
କହେ ଯଦୁମଣି କରମଙ୍ଗା ହେଲେ କିଛି ବା ରୁଚନ୍ତା ପଥୁ ।

[୩୯] ରାଜା ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀର ମସ୍ତକରେ କଳ୍ପଲ ବିନ୍ଦୁ ଦେଖି ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—

“କି ଜାଣିଣ ବନ୍ଧୁ । ତମ୍ଭା ଫୁଲେ ଦେଲା କଳ୍ପଲ ବିନ୍ଦୁ ।”

ଯଦୁମଣିଙ୍କ ଉତ୍ତର—

ରାଜାପୁଣ୍ୟମୁଖୀ ବିଗୁରେ ମନ । ତମର ଏ ଫୁଲ ନ କରେ ପାନ,
ଚଟୁଲ ପ୍ରନା ଏମନ୍ତ ବିଗୁରେ । ଦେଖିବାତ ଦେଖି କି ଶୋଭାପରେ ।
ସେହୁ ହେତୁ ବନ୍ଧୁ, ତମ୍ଭା ଫୁଲେ ଦେଲା କଳ୍ପଲ ବିନ୍ଦୁ ।

[୪୦] ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣି କୌଣସି କାରଣବଶତଃ ଆପଣା ପିତାଙ୍କୁ ଅପମାନସୂଚକ ବାକ୍ୟ କହିଥିଲେ । ତାଙ୍କପିତା ମନଦୁଃଖରେ ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କ ନାମରେ ଗୁହାରି କହିବାରୁ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ପାଇକ ଦ୍ଵାରା ଡକାଇଲେ । ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କ ଡକରାରେ ନ ଆସି ସେହୁ ପାଇକ ଦ୍ଵାରା ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ଲେଖି ପଠାଇଲେ ।

“ଅଶକ ଗୋଲୁଛି ପେଟ ଜଣକ ପାଇଁ ।

ସଭାରେ ବସିଛି ସେ ଜଣକ ପାଇଁ ।”

[୪୧] ଜଣେ ତେଲ ରଜାଙ୍କଠାରୁ କେତେକ ଟଙ୍କା ମାଗିଥିବା
କେତେକ ବେଠିଆଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶକ୍ତି ଏ ମଣ୍ଡପ ତୋଳାଇଁ ଅପଣା
ନାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରବାରୁ ଯଦୁମଣି ଏହି କବିତାଟି ବୋଲିଥିଲେ ।
ସରନ୍ ରଜାଙ୍କ ଗଣ୍ଡି । ପରଜାଏ କଲେ ବେଠି ।
ଏମନ୍ତ ମଣ୍ଡପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଚୁଡ଼ଲ ତେଲ ମୁଣ୍ଡେ ହେଲ ବୁଝି ।

[୪୨] ଯଦୁମଣି ନିକଟକୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ କବିତା
ରହସ୍ୟରେ ଲେଖି ପଠାଇଲେ, ତାହା ଏହି ।
“ନାହିଁ ବାଲୁଦ ଅଉ ଗୋଲସଜ, ବଡ଼ ଉଛୁଟ ସେ ତୋପଆବାଜ ।
ଜାମୁକା ଅନଳ ଦେଖିଲ ନାହିଁ, ଚମକି ପଡ଼ିଲ ଦୁମୁକା ମୁହିଁ ।
ସେହି ପାତାଳକୁ, ଅଗର ଦହି ଦେଲ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ।”
ସ୍ୱର୍ଗ-ନାକ, ନାସିକା ।

ଉପରେକ୍ତ କବିତାର ଅର୍ଥ ଗୁହ୍ୟବାସୁ ।

ଯଦୁମଣି ତାହା ରୁଝିପାଇ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତା ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ
ଲେଖି ପଠାଇଲେ—

“ପାର୍ଥ ଧନୁ ନାମ ରାଇଲ ବେଳେ, ଭ୍ରମଭାତ ଜାତ ହେଲେ
ସେ କାଳେ । ବଡ଼ ବିକ୍ରପଣ, ଅମ୍ବ ପାଖକୁ ଲେଖିଛ ଅପଣ ।”
ଭ୍ରମ ଭାତ—ପବନ ।

[୪୩] ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗାତ ଖାଇବାକୁ
ନିମନ୍ତଣ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ହରଡ଼ ତାଲି କରୁଥିଲେ ତାହା
ଫୁଟି ନ ଥିଲା । ଏବଂ କେରାଣ୍ଡି ମାଛ ଉଅଣରେ ବେଣି ପାଣି ଥିଲା
ତାହା ଦେଖି ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି କହିଲେ—

“ଦନ୍ତେ ବାଜନ୍ତେ ଛୁଡ଼ୁ ମୁଡ଼ୁ ବାଜିଲା ।
ଦୁଡ଼ୁ ଦୁଡ଼ୁ ବେଳରୁ ଓହ୍ଲାଇଥିଲା ॥
ଦରାଣ୍ଡି ଆଣିଥିଲା କେରାଣ୍ଡି ମାଛ ।
ଘେ ରାଣ୍ଡି ରାନ୍ଧିଅଛି ଦଶର ସୁଛ ।

[୪୪] ଯଦୁମଣିଙ୍କର କୌଣସି ନାମିତ୍ୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଅସିଥିଲେ, ଯଦୁମଣି ଅଗଣାରେ ଭାଉଜର ଡାହାଣରେ ଶିମ୍ବ ମଜାଉଥିଲେ । ତାହା ତଳରେ ସମସ୍ତେ ବସି ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ତୁ୍ୟଣ ପାଣିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ମନେ ମନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯଦୁମଣିକୁ ଉତ୍ସୁ କର କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଶାଳକ ଯଦୁମଣିକୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟ କହିବାକୁ ଉନ୍ମୁଖ ହେବାରୁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ—

ଅରେ ଚହଟା, ଝଟା ଲଟାତଲେ ନ କର ହୁଟା ।

ମୋର ମାଉସ ତୋର ଭଉଣୀ, ତଉଣରେ ଦେଲୁ ଆଶୁ ଏ ପାଣି ।”

(୪୫) ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଏରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ ଉପରେ ଗୋଡ଼ଥୋଇ ନାଗବନ୍ଧକୁ ଧରି ମେଘକୁ ଚାହିଁ ଥିଲା, ଯଦୁମଣି ତାକୁ ଦେଖି ଏହା କହିଥିଲେ—

“ଦିନେ ଯେ ବାଳାକୁ ସେ ପ୍ରେମଶୀଳାକୁ ଦଳାକକୁଳ-କୁଳାକୁ । ଲମ୍ବାଇ ତଳକୁ ସେ ମୋତ ମାଳାକୁ ଚାହିଁ ଯେ ଥିଲା ଚଞ୍ଚଳାକୁ ।

ଦେଖିଲି, କର ପଦ୍ମ ଦେଇ ଶୀଳାକୁ ।

ନାସାପରେ ଥୋଇ ନଗୁଡ଼ିଥିଲା ତା ଚରଣ ବାଜେଣୀ ବଳାକୁ ।”

ଶୀଳା—ନାଗବନ୍ଧ । ନାସା—ଏରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ ।

(୪୬) ପୁରୀରେ ଫକୀରମାହାରୀ ବୋଲି ଜଣେ ପଣ୍ଡିତା ବେଶ୍ୟାଥିଲା । ଯଦୁମଣି ତାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି କବିତାଟି ଲେଖି ପଠାଇଲେ—

“ଗଦାଧର ନଗରୀ ନଦୀପ୍ରସରୀ ଗବଗବକ ହାସେ
ସୁନଶମ୍ଭୁକୁ କରାଇଛି ସ୍ନାନ । ମୋ ଅନନ୍ଦ କାମରେ ବିରୁଦ୍ଧ
ମରମରେ ମୋ ମାଳୀ ନୋହିବୁ କି ଘେନରେ । ରସବନ୍ଧୀ ଛଇଲି
ରଜନର ଶ୍ରେଣୀ । ବିରୁଦ୍ଧ ଗଲି ଏ ଲଜ୍ଜା ମୁଁ । ହାଜିର ହେଲେ
ତୋର ସଗର ବାଜା ଗୁରୁ ପାଜି କରବ ମୋତେ ଶ୍ରେଣୀରେ ।”

ଭବାର୍ଥ—ଗଦାଧର ନଗରୀ-ପୁରୁଷୋତ୍ତମ । ନଦୀପ୍ରସ ସମୁଦ୍ର
ରେ ରହନ୍ତି । ତୁ ହାସ୍ୟହାସ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନିକଟସ୍ଥ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀର
ଗର୍ବକୁ ଖବ୍ କରଅଛି । ସୁନ ଶମ୍ଭୁକୁ ପୁଣି ସ୍ନାନ କରାଇଛି । ମୋତେ
ଆନନ୍ଦ ଦେବା ବିଷୟରେ ତୁ ଅବଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟାହେବୁ । ଏହାବିରୁଦ୍ଧ
ମୁଁ ତୋ (ଶମ୍ଭୁ) ନିକଟକୁ ଗଲି, ତୋ ପାଖରେ ହାଜର ହେଲେ
ସଗରବାଜା ଚୋର (ଇନ୍ଦ୍ର) ସେ ପାଜ ମତେ ଶମ୍ଭୁ (ନମସ୍କାର)
କରିବ । ତତ୍ତ୍ୱ ସେ ବେଶ୍ୟା କହିଲା ଯେ ଚୋର ସେ ନମସ୍କାର
କରିବ ନାହିଁ ଅଧିକ କି ହେଲା ? ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ତୁ ବୁଝି ପାରବୁ
କି ନାହିଁ ଏଥିପାଇଁ ସିନା ସେହିପରି ଲେଖିଥିଲ ଏବେ ଶୁଣି “ହାଜର
ହେଲେ ନେତ୍ର ରାଜ ରାଜତ ଗାନ୍ଧ ପାଳି କରିବ ମତେ ଶମ୍ଭୁ ।”

(୪୭) ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ କାର୍ତ୍ତିକମାସ ପଞ୍ଚମ ସ୍ନାନ କରି
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ସଡ଼କରେ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ରାଜା
ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହିଲେ, ଏକାକରେ କେଉଁ ମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ।
‘ତତ୍ତ୍ୱ’ ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ଏକାକରେ ଦ୍ୱିକରେ ସ୍ତ୍ରୀକର ଧରି ଚତୁ-
ସ୍ଥର ଦର୍ଶନକୁ ପଞ୍ଚକରେ ସଡ଼କରେ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ଚତୁସ୍ଥର-ବିଷ୍ଣୁ-
କଗିନୀଥ, ରାଜା ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତର ପାଇ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ
ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ।

(୪୮) ଯଦୁମଣିଙ୍କ ପୁଅ ଗୁଣଶାଳୀରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ
ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରନିଭ ଅଘେନ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲା । ରାଜା
ହାତ ପାଦ ପଶ୍ଚାତ୍ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଚିଠିଲେଖିଲେ ।
ତାହା ସେ ନ ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ
କବିତାଟି ବୋଲିଲେ ।

“ଚନ୍ଦ୍ର ନାଗକେଳଦାସୀ, ଗୁଣ ପିଲାଙ୍କର ଭଣ୍ଡା,

ପାଦଙ୍କ ପଦରେ ମୁହଁକର ଶୁଭ ଗନ୍ଧକ ହାଡ଼ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ।”

ରାଜା ତତ୍ତ୍ୱଶୀତ ପାଦକୁ ଡକାଇ ଆଣି ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ ୫ ଟଙ୍କା
ଦେଇ ଦେଲେ ।

(୪୯) ଯଦୁମଣି ପ୍ରତି ଅମାବାସ୍ୟାରେ ରାଜବାଟୀରେ ଥିବା ଏକ ଦେବ ପ୍ରତିମୁର୍ତ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରକର ଏକସେର ଉତ୍ସାରୁତଳ ପାଉନ୍ତି, ମାତ୍ର ଥରେ ନ ପାଇବାରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତାଟି ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ପଢ଼ିଲେ—

“ଭୂଆଁ ସରେ ଉତ୍ସାସରେ ନାହିଁ ଉତ୍ସାସେରେ ।”

(୫୦) ଦଶହରା ଦିନ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ମାନେ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ହାଣନ୍ତି ତାହାକୁ ଲକ୍ଷକର ଯଦୁମଣି କହିଥିଲେ—

କର୍କଶ କରକରେ କଟାଶୁ ଧର ।

ହୋଧେ ହାଣଇ ଗଲା କଲରୁ କର ।

ଖାଇଣ ମହାମାୟୀ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ।

ଜନ୍ମ ଜନ୍ମକେ ହଣା ହୋଇରୁ ତୁହି ।”

(୫୧) ଇଟା ମାଟି ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ “ସମ୍ପତ୍ତିବାନ ତେଲି ଥିଲା ସେ ଏପରି କୃପଣ ଯେ, ଭଲଦ୍ରବ୍ୟ କିଛି ନ ଖାଇ ମାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ନିକୁଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥ ଖାଇ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିଥାଏ । ଯଦୁମଣିକୁ ସେ କିଛି ଦେଇନ ଥିବାରୁ ସେ ତଲଲିଖିତ କବିତାଟି କହିଲେ—

“ଘଣ୍ଟାରେ ଶାବଳ ଦିଅ । ଜାତ ଶୁଦ୍ଧ ବଳଦିଅ ।

ଭାରିଯାକୁ ବୋଲେ ଘରୁ ତୁ ଭାରି ଯା ଦେଖି ମଳ ହଳଦିଅ ।”

(୫୨) ଯଦୁମଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଦୁଇଗୋଟି ବଳଦ ମାଗିଥିଲେ । ମାତ୍ର ରାଜା ଦେବାକୁ କହି ଶିଘ୍ର ନ ଦେବାରୁ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି କହିଲେ—

“ଦବା ଦବା ବୋଲି ବୋଇଲେ ବରଷିଲେ ଜଳଦ ।

ବିଲ ମାଣ କେତେ ଚଷନ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ବଳଦ ।”

ଦେବେ ଦେବେ ବୋଲି ଯାହା ମୁଁ ଜଗତରେ କହିଲି ।

ଦେବଦେବଙ୍କର ବାହାନ ପଛଆଡ଼ୁ ପାଇଲି ।”

ଦେବ ଦେବ-ମହାଦେବ

(୫୩) ଏକଦିନେ ଯଦୁମଣି ଶୁଣୁର ଘରକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଶୁଣୁର ଯଦୁମଣିଙ୍କର ଚତୁରତାଜାଣି ଅପଣାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ ‘ଆମ୍ଭ ସାନ-ହେଅ ହଟକମଣି ସହିତରେ ଯଦୁମଣିର ଯେପରି ସାକ୍ଷାତ ନ ହୁଏ ତହିଁ ପ୍ରତି ନଜର ରଖିବ ।’ ଏକଥା ଯଦୁମଣି ଶୁଣି ଶୁଣୁରଙ୍କର ଯେ ଧାର ଥିଲା ତାକୁ କିଛି ମୁଦ୍ରାଦେଇ ଏହି କଥା କହିଲେ, ‘ହଟକ ମଣି ସହିତରେ ମୋର ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେବ ।’ ଧାର କହିଲା, ଏ ଓପର୍ତ୍ତ ଘୋଡ଼ାଶାଳ ଅଛି ସେହିଠାରେ ହଟକମଣି ସହିତ ଅପଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଦେବ ।’ ତଦନୁସାରେ ଉଭୟଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ତହିଁ ଅବଦାନ ଯଦୁମଣି ନିମ୍ନୋକ୍ତ କବିତାଟି ଲେଖି ଶୁଣୁରଙ୍କୁ ଦେଲେ—

ହଟକମଣିକି ଅଟକ ଯା କଲି, ଛଟକେ ତାକ ଦେଖିଲି

ଘୋଟକ ଶାଳରେ ବିନୟ ହୋଇଣ ପରିହାସ କେତେ କଲି ।

(୫୪) ଦିନେ ନୟାଗଡ଼ ରାଜା ଯଦୁମଣିଙ୍କୁ କହିଲେ, “କାଲି ଆମ୍ଭେ ସ୍ବପ୍ନରେ ଦେଖିଲୁ, ତୁମ୍ଭ ଦେହରେ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲା ହୋଇଅଛି । ତହୁଁ ଯଦୁମଣି କହିଲେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଥିଲି ମୋ ଦେହରେ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଛମ୍ବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ମହାପ୍ରସାଦ ବୋଲା ହୋଇଅଛି, ମାତ୍ର ଛମ୍ବୁ ମୋ ଦେହକୁ ଏବଂ ମୁଁ ଛମ୍ବୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗକୁ ଚୁଟି ପକାଉଅଛି ।

(୫୫) ଆଉ ଦିନେ ରାଜା ଯଦୁମଣି କି କହିଲେ—

ଯଦୁମଣି ତୁ କୁକୁର ।

ଯଦୁମଣି କହିଲେ—ଛମ୍ବୁ ତୁଲସି ଗଛ ।

—ସ ମା ପ୍ର—

ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁଖର ସ୍ଥାପନା

ସୁଧା ପ୍ରେସ

କଟକ-୧